

Higgins, E. T. (1987): Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 319–340.

Higgins, E. T. – Klein, R. – Strauman, T. (1985): Self-concept discrepancy theory: A psychological model for distinguishing among different aspects of depression and anxiety. *Social Cognition*, 1. 51–76.

Markus, H. – Nurius, P. (1986): Possible selves. *American Psychologist*, 954–969.

Mezei Gabriella

Budapesti Corvinus Egyetem,
Közgazgatástudományi Kar, Idegennyelvi
Lektorátus – ELTE Neveléstudományi Doktori
Iskola, Nyelvpedagógia Program

A másodiknyelv-elsajátítás pszichológiája

Sokunk örömeire Dörnyei Zoltán újabb áttekintő kiadvánnyal lepte meg a nyelvpedagógia iránt érdeklődő olvasóközönséget. Ezúttal az egykor pszicholingvisztikaként ismert terület szemszögéből közelíti meg a másodiknyelv-elsajátítás különböző aspektusait, bár amint kifejti, ez ma már sokkal inkább számos tudományterület határok nélküli művelését jelenti.

A kötet többek között bemutatja az alkalmazott nyelvészet átfarmálódását, a kognitív idegtudomány legújabb módszereit és eszközeit, körüljárja a szimbolikus és konneccionista nyelvelsajátítási modelleket, újragondolja az implicit és explicit tanulási folyamatok kapcsolatát, az egyéni különbségek vizsgálatának kutatási eredményeit, s végül a fejezetekben bemutatottak alapján megpróbál valamiféle útmutatást adni a gyakorló pedagógusok számára is. Mindezt végig olvasmányos és nem utolsósorban közérthető módon teszi, s bár a könyv első két fejezete inkább a területtel ismerkedő olvasónak szól, a harmadik fejezettől kezdve egyre izgalmasabb kérdéseket feszeget a szerző.

Dörnyei már az előszóban rámutat, hogy lehetetlen feladatra vállalkozik, aki manapság folyamatosan követni próbálja ennek a területnek a szakirodalmát. Nemcsak a megjelenő írások száma, de azok újdonságtartalma is jelentősen megnőtt. Az idegen nyelvek tanulása és tanítása számos tudományág képviselőjének érdeklődését keltette fel, így a legkülönbélebb diszciplínák igyekeznek hozzátenni a hiányzó darabkákat a másodiknyelv-elsajátítás misztikus kirakójához. A különféle eszköz-tárakkal dolgozó kutatók eredményeinek

összehangolása külön feladat, így az áttekintő kötet létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen. Más kérdés, hogy az eredmények szintézise mennyire lehet sikeres a kétségtelenül lejátszódó paradigmaváltás kezdeti szakaszában.

Az első három fejezet kötelező olvasmány azok számára, akik a múlt évezred végén lemaradtak „az agy évtizedéről”. A technológia fejlődése olyan módszerek sorát hozta magával, amellyel gyakorlatilag „élőben” figyelhetjük meg az emberi agyban lejátszódó folyamatokat. A kutatók, habár még mindig rendkívül korlátozottan, de egyre pontosabb betekintést nyernek a „fekete dobozba”, melynek tartalmáról eddig legfeljebb egy adag nyálkás tekervény juthatott eszünkbe. A könyvben részletesen bemutatott képalkotó technikákkal azonban különféle metszeti képeken immár színes foltok formájában jelennek meg az egyes agyterületek aktivitásai. A kutatók a kialakult mintázatokról igyekeznek megállapítani, hogy van-e különbség például az anyanyelv és az idegen nyelv működése között. Dörnyei rendkívül óvatosan értékeli az eddigi eredményeket, és felhívja a figyelmet, hogy bár az agy belsejéről készült színes képek valóban lenyűgözőek, nem szabad, hogy elvakítsa-

nak bennünket, és eltereljük a figyelmet a technológia számos megoldatlan problémájáról. Így például rámutat, hogy az egyes idegsejtek működésének vizsgálata még csak korlátozottan és a módszerből adódóan csak kísérleti állapotoknál lehetséges.

Dörnyei az előszóban szerényen mentegetőzik, megjegyezve, hogy időről időre nehézkessé vált a könyv írása, attól függően, hogy mennyire mozgott otthonosan az adott területen. Nem tudom, hogy melyek voltak ezek a pontok, de részemről a negyedik fejezet hatalmas fordulatot jelentett a könyv olvasásakor. Összehasonlításképpen: míg az első három fejezet képekkel fűszerezett oldalain hat este alatt értem végig, a könyv hátralévő négy fejezetének mind a 170 oldalát egy éjszaka alatt „befaltam”. (Másnapi munkahelyi teljesítményemért ezúton is elnézést kérek munkaadómtól.)

A negyedik fejezettel kezdődően nem csupán kritikus áttekintést ad a könyv az egyes elméletekről, hanem konstruktívan igyekszik választ keresni a nyelvpedagógia legizgalmasabb kérdéseire. Elsőként az implicit és explicit tanulási folyamatokról, illetve az így létrejövő tudásbázisokról elmélkedik. Körüljárva a rendelkezésre álló teóriákat, arra a következtetésre jut, hogy az implicit tanulási folyamatok hatékonysága rendkívül korlátozott a második nyelv felnőttkorban történő elsajátításakor. Sokkal nagyobb szerephez jutnak a tudatos folyamatok, s így felnőttkorban a nyelvtanulás inkább olyan készségek elsajátításához hasonlít, mint az autóvezetés. Abból azonban, hogy a nyelvtanulók számos olyan komplex szöveg megalkotására, valamint megértésére is képesek, amelyek nyelvtani alapjait nem képesek pontosan megadni, arra következtethetünk, hogy a háttérben mégis csak működni kell egy olyan implicit tanulási folyamatnak, amelyre az első nyelv elsajátítása során is támaszkodunk.

Újdonság, hogy Dörnyei – ügyesen megkerülve Stephen Krashen jól ismert interfészdilemmáját – az explicit és implicit tanulási folyamatok együttműködéséről

beszél. Véleménye szerint ez a kooperáció számos módon létrejön. Így például egy adott jelenség explicit felismerése segít az implicit tudásanyag finomhangolásában, az explicit gyakorlás lehetőséget teremt a párhuzamos implicit tanulási folyamat aktiválására, illetve az explicit információk egyfajta mederbe terelik az implicit tanulást azzal, hogy előkészítik az implicit tanulás számára a terepet, kijelölve a helyes irányt. Amint Dörnyei rámutat, a kétfajta tanulási folyamat közti együttműködést számos tényező befolyásolja: az anyanyelv és a célnyelv közti hasonlóság, az adott nyelvi jelenség komplexitása, a rendelkezésre álló nyelvi input minősége, a tanulásra nyitva álló idő, s végül, de nem utolsósorban a nyelvtanulók közti különbségek.

Az utóbbi szempont át is vezet minket az ötödik fejezethez, amelyben Dörnyei a nyelvtanulók közti egyéni különbségek vizsgálatát értelmezi újra, jelentős mennyiségű önkritikát adagolva ehhez. Úgy véli, hogy az eddigi kutatások – beleértve saját vizsgálatait is – helytelen irányt követtek, hiszen az egyes nyelvtanulók helyett nyelvtanulók csoportjait vizsgálták, átlagokba mosva mindazt a varianciát, amelyet az életben a gyakorló nyelvtanulók is tapasztalnak. További problémaként említi, hogy az így feltárt változók (például motiváció, nyelvérzék stb.) közötti kapcsolatokat elsősorban lineáris módszerekkel vizsgálták, így az eredmények magyarázóereje nem lehet megfelelő, hiszen a változók minden bizonnyal egy nemlineáris dinamikus rendszert alkotnak. Itt jön el az a pillanat, amikor érdemes visszalapoznunk a könyv elejére a dinamikus rendszerek alapjait bemutató részhez, különben menthetetlenül elveszünk az attraktorok, vonzástartományok és perturbációk terminus technicusai között.

Dörnyei szerint az egyes tanulók jellemzőit kizárólag környezetükkel való állandóan változó dinamikus kapcsolatuk tükrében szabad vizsgálnunk, és erre a legmegfelelőbb elméleti keretrendszert a dinamikus rendszerek vizsgálata adja. Véleményem szerint a szerző itt igazságtalanul kemény önmagával szemben, hiszen a korábbi mód-

szerek is számos jelentős eredményhez vezettek. Másrészt, ahogy maga is beismeri, nem teljesen világos, hogy a dinamikus rendszerek elmélete nem csak egy szép új metafora-e, hiszen általában eddig sem állította senki, hogy a tanulók közti különbségek (illetve hasonlóságok) teljesen immunisak a változásra, valamint hogy teljesen függetlenek lennének egymástól és a környezeti hatásoktól. Bár a dinamikus rendszerek elmélete valószínűleg közelebb áll a valósághoz, mint az eddigi lineáris modellek, jelenleg nem teljesen világos, hogy pontosan milyen előnyökhöz jutnak a kutatók és a nyelvtanárok, ha ezentúl differenciálegyenleteken keresztül próbálják megérteni a nyelvtanulókat mozgató erőket. Ezzel szemben üdvözlendő az a felvétel, amely szerint újra kell gondolnunk az eddig méltatlanul elhanyagolt esettanulmányok jelentőségét. Egy-egy nyelv tanulási út részletes vizsgálata valóban meglepő eredményeket hozhat.

A dinamikus rendszerek elméletét a kor nyelv tanulásban betöltött szerepének magyarázatához is előveszi a szerző a hatodik fejezetben. Összességében azonban itt is a „hagyományos” kutatási eredményekhez kell nyúlnia, hogy választ adjon az örökzöld „minél előbb, annál jobb?” kérdésre. Amint kifejti, míg anyanyelvi környezetben majdnem egyértelmű igennel felelhetünk a kérdésre, addig a kutatások tükrében például egy magyarországi angolnyelv-tanuló esetében nemcsak

hogy előnnyel nem jár, de bizonyos esetekben és az alkalmazott módszertől függően a korai kezdés kimondottan káros is lehet a végeredmény tekintetében.

Végezetül ki kell emelnem a könyv legnagyobb erényét: Dörnyei Zoltán írásaiban mindig gondosan ügyel rá, hogy az elmélet és a gyakorlat között ne hagyjon tátongó szakadékokat. Ezúttal sincs ez másképp. Az utolsó fejezetben néhány mérföldkőnek számító nyelvtanítási módszer felidézése után részletesen bemutat egy pedagógiai programot, amely összhangban van a korábbi fejezetekben tárgyaltakkal. Kinek ajánlom tehát a könyvet? Minden idegen nyelvekkel foglalkozó tanulóknak, tanárjelöltnak, pedagógusnak, kutatóknak. Hiszen melyikünket ne érdekelné egy recept a gyors és hatékony nyelv tanulásához? Ki ne örülne néhány kutatási témának? Ki ne venné szívesen, ha érthetően elmagyarázná valaki, hogy miként „láthatunk bele” egyre élesebben az emberi elme fekete dobozába? Bár Dörnyei Zoltán könyve nem fogja egy csapásra megoldani az évtizedek óta vitatott kérdéseket, de az előszóban beharangozott kalandos felfedezőútúra végén elégedetten tehetjük le a könyvet, hiszen mindenki kap valamit.

Dörnyei, Z. (2009): *The Psychology of Second Language Acquisition*. OUP, Oxford.

Ottó István

Dél-dunántúli Regionális Egészségbiztosítási Pénztár

Módszertani kézikönyv az iskolák önértékeléséhez

A könyv rendszerelméletű segítséget kíván nyújtani az iskoláknak a minőségbiztosításhoz kapcsolódó értékelés számára. A pedagógiai értékelés legtöbbek által elfogadott definícióját használja: Minden pedagógiai kategóriára és jelenségre kiterjedő, metodikailag változatos értékelés, mely a visszacsatoló mechanizmusok segítségével lehetőséget teremt az eredményesség alapján történő szabályozásra. Az értékelés lehet külső és belső. A belső egyik fontos fajtása az önértékelés. Célja: az intézményi helyzet-felmérés. Résztvevői: a teljes munkatársi kör.

A kiadvány célja, hogy „az iskola működésének tárgyi és szociális környezetét, a nevelő tevékenység koncepcióját, a pedagógiai kultúrát, azaz beállítódásokat, normákat,